

Leaving Har Sinai-Lessons Learned

Source Sheet by shoshana schechter

העמק דבר על במדבר, פתיחה לספר במדבר

(א) זה הספר נקרא בפני התנא רחב"ג סוטה דל"ו חומש הפקודים. וכ"כ בה"ג. ונרשם בדעת רבותינו ענין שני הפקודים שבזה הספר. יותר משארי דברים שמיוחדים בזה הספר. כמו המרגלים וברכת בלעם ועוד הרבה. משום דעיקר זה הספר הוא מחליף ומשנה הליכות עם ה' בחיי העולם מאז שהגיעו לא"י. מן הדרך שהלכו במדבר. (ב) שבמדבר היו מתנהגים במדת תפארת שהלך לימין משה שהוא לגמרי למעלה מהליכות הטבע. ובא"י הלכו בדרך הטבע בסתרי השגחת מלכות שמים ב"ה. וזה השנוי התחיל עודם במדבר בשנת הארבעים כמו שביארנו בפ' חקת. עפ"י זה השנוי נעשו מלחמות ישראל עם הכנעני ועם סיחון בדרך הטבע. וגם המטה לא הי' עוד ביד משה תמיד אלא לעת הצורך לפי ההכרח כמו שביארנו שם. (ג) וע"ז השנוי המצוין בזה הספר אמרו חז"ל בבראשית רבה פ"ג ויבדל אלקים בין האור ובין החשך זה ספר במדבר שהוא מבדיל בין יוצאי מצרים ובין באי הארץ. (ד) אכן עיקר ההפרש הזה הי' ניכר בשני הפקודים שהיו שני ענינים שונים בחומר המעשה. ונשתנו בצורת המעשה לפי הליכות ישראל. מש"ה בפעם הראשונה הי' עפ"י סדר הדגלים מד' רוחות כמרכבה לשכינה. והי' אפרים ראש הדגל וקודם למנשה. ולא כן בפקודי פ' פינחס בשנת הארבעים. כמש"כ בפנים ב' כ'. ועוד בפקודי פ' במדבר היו הראשים מוכרחים להיות מאותו השבט. ולא כן הי' בפקודי פ' פינחס כמש"כ בפנים א' מקרא ב'. מש"ה רשום זה הענין מאד. עד שראו חז"ל לקרוא שם להספר חומש הפקודים. (ה) והנראה דעפ"י זה הכונה אמרו חז"ל דויהי בנסוע הארון הוא ספר בפ"ע. ללמדנו באשר כי התחלת השנוי הי' מן ויהי העם כמתאוננים וגו' כי בשביל שהתנהגו במדת תפארת נענשו מיד אחר שחטאו. כי הי' צל ההשגחה על יד ימינם. ודבר זה היה קשה עליהם לסבול עד שגרם לשלוח מרגלים כאשר יבואר ר"פ שלח. ומזה נשתלשל והלך עד שהגיע לזה

השנוי כאשר יבואר שם. וא"כ פרשה זו קטנה היא המחלקת בין שני אופני הליכות ישראל. עד שכל הלק א' מן הספר הוא ספר בפ"ע. כמו זה ההילוך הוא ספר בפ"ע. וזה ההילוך הוא ספר בפ"ע. וכמש"כ בפ' בראשית עה"פ זה ספר. שספור ענין גדול נקרא ספר:

(אמת ליעקב (במדבר א:א

א' א' וידבר גוי בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר שאו את ראש וגו' הנה המנין הזה כנראה מסדר השבטים שמנה את גד אחר ראובן ושמעון היה ביחוד כדי לסדר את ענין הדגלים ולכאורה תמוה הלוא תיכף כשיצאו בני ישראל ממצרים יצאו בני ישראל על צבאותם וכדכתיב שמות י"ד פ"ח ובני ישראל יוצאים כיד רמה וכן שם י"ג פי"ח וחמשים בני ישראל וגו' הרי שלא יצאו כעבדים הבורחים מאדוניהם אלא כעם חפשי ואמאי המתינו מלסדר את הדגלים שנה תמימה אתמהה אלא שבאמת ענין הדגלים לכאורה הוא פירוד הלבכות כי זה ודאי שכל צבע יש בו איזה סמל מיוחדו וכן הציורים שהיו על כל דגל ודגל הלא זה ציין כי כל שבט ושבט יש לו תכונה או שאיפה מיוחדת ומטרת האחד שונה ממטרת השני ונמצא כי לכאורה הדגלים גרמו לפירוד הלבבות אלא מכיון שהיה לכולם מרכז אחד והיינו המשכן וכולם חונים מסביב למשכן אין זה גורם לפירוד אלא כל א' עומד על משמרתו המיוחדת לו ואין כאן שום פירוד וכמו באדם וכי מפני שהאזנים נבראו לשמוע והעינים לראות וכי תעלה על דעתך שתהיה ביניהם פירוד ומחלוקת וכמו כן באומה מכיון שכולם מרוכזים לנקודה מרכזית אחת אם כן אין חשש פירוד ומחלוקת ולפיכך כל זמן שלא הוקם המשכן ולא היה עדיין מרכז רוחני אז היתה כל האומה חטיבה אחת ודגל א' לכולם משא"כ אחר שהוקם המשכן כי אז אין שום חשש לדגלים ולפיכך אחר שבחדש הראשון בשנה השנית הוקם המשכן התחילו להתעסק בדגלים בא' לחדש השני בשנה השנית ונכון

רמב"ן על במדבר א:מ"ה

(א) ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבתם וגו' כל יצא צבא בישראל הוצרך הכתוב להגיד מספר הכלל לאחר שהגיד הפרטים כי נצטוו משה ואהרן שידעו מספר מפקד העם וידעו מספר כל שבט כי כן דרך המלכים במנותם את העם ולא הבינותי טעם המצוה הזאת למה צוה בה הקב"ה כי היה צורך שיתיחסו לשבטיהם בעבור הדגלים אבל ידיעת המספר לא ידעת למה צוה שידעו אותו אולי להודיעם חסדו עליהם כי בשבעים נפש ירדו אבותיהם מצרימה ועתה הם כחול הים כך וכך בני עשרים ואחרי כל דבר

ומגפה ימנם להודיע כי הוא משגיא לגוים ימחץ וידיו תרפינה וזהו שאמרו רבותינו מרוב חבתם מונה אותם כל שעה ועוד כי הבא לפני אב הנביאים ואחיו קדוש ה' והוא נודע אליהם בשמו יהיה לו בדבר הזה זכות וחיים כי בא בסוד העם ובכתב בני ישראל וזכות הרבים במספרם וכן לכולם זכות במספר שימנו לפני משה ואהרן כי ישימו עליהם עינם לטובה יבקשו עליהם רחמים ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ולא ימעט מספרכם והשקלים כופר על נפשותיכם ובמדבר סיני רבה ראיתי כך במספר שמות לגולגלותם אמר לו הקב"ה למנותם בכבוד ובגדולה לכל אחד ואחד לא תהיה אומר לראש המשפחה "כמה במשפחתך" "כמה בני יש לך" אלא כולהון יהון עוברים לפניך באימה ובכבוד ואתה מונה אותם הדא הוא דכתיב (במדבר א':י"ח) במספר שמות מן עשרים שנה ומעלה לגולגלותם ויתכן שנאמר עוד כי היה זה כדרך שהמלכות עושה בבואם למלחמה כי עתה היו מזומנים ליכנס לארץ ולבא במלחמה עם מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ועם השאר כולם כמו שאמר (במדבר י':כ"ט) נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' והיו משה והנשיאים צריכין לדעת מספר חלוצי צבא המלחמה וכן מספר כל שבט ושבט ומה יפקוד עליו בערבות מואב במערכות המלחמה כי התורה לא תסמוך על הנס שירדוף אחד אלף וזה טעם **כל יוצא צבא בישראל** כי המנין מפני צבא המלחמה ועוד שיחלק להם הארץ למספרם וידע כמה חבלים יפלו להם מן הארץ הנכבשת להם כי לולי דבר המרגלים היו נכנסים שם מיד:

במדבר ו':כ"ב-כ"ז

(כב) וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (כג) דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בְּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְּבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם: {ס} (כד) יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ: {ס} (כה) יָאֵר ה' וּפָנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֹךָ: {ס} (כו) יִשְׂאֵה' וּפָנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשְׂם לָךְ שְׁלוֹם: {ס} (כז) וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמֵי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָנֹכִי אֲבָרְכֶם: {ס}

עקידת יצחק

כבר נתבאר כי אלו השלש ברכות הם מיוחדות לשלשה צרכים הכרחיים אשר לנו האחד צורכי גופותינו בענין הממונות וכל הנלוות אליו מהקניינים הזמניים והשני צורכי נפשותינו בענין ההשכלה אשר לא יושלם רק באור פניו יתעלה אומנם השלישי הוא צורכינו בינינו ובין אלקינו והוא לקבל משאת פניו ודביקות אהבתו, וגם לזה לא יושלם כי אם במה שבא באמתחתו באומרו, וישם לך שלום. והנה היה השלום עיקר כל הברכות וחיתומן.

רלב"ג

(לפרשת אשם גזלות (ה:ה-ח):

וידמה שזכר בזה המקום בזאת הפרשה להסיר הרע מהמחנהת אשר יביא למריבה וקטטה: והוא שיהיה אדם נזהר מלהחזיק בממון חברו שלא כדין ולא יסמוך על חולשת שכנגדו שאין לו גואלים.

(לפרשת סוטה (ה:יא-לא):

הנה סמך זאת הפרשה לפרשת הקודמת שתהיה תכליתה להסיר מחלוקת וקטטה מישראל בכללם, כי זאת הפרשה להסיר הקטטה מן הבית, והנה שלום הבית קודם שלום העם...ואולם התחילה התוקה מהשלום היותר נכבד המאוחר בסדר וסיימה בקודם בסדר. וזה מנהג בתורה במקומות רבים.

(לפרשת נזיר (ו:א-כא):

והנה סמך זאת הפרשה לפרשת סוטה שעניינה להסיר הקטטה וההפסד מהבית, לפי שזאת הפרשה להשקיט הריב וההפסד מהאדם בעצמו, מצד תשוקתו הגופנית אשר יביאהו לידי חטא. והשקטת זה הריב הוא מה שיקדים בסדר בענין שלום הבית ושלום המדינה ולזה שמתהו התורה אחרון בסדר. וענין זאת הפרשה הוא לרפואת הוא שיצרו גובר עליו כי הוא צריך שיצער עצמו מן היין כי היין הוא סיבה חזקה להגביר היצר הרע ולהמשיך ממנו ההפסד והגנות במידות ובעיון.

(לפרשת ברכת כהנים (ו:כב-כז):

ואחר שזכר מה שיביא להסיר מלחמת האדם עם נפשו ויסיר הריב והקטטה וההפסד מהבית והעם בכללו, זכר זאת הפרשה שהיא ברכת כהנים, שהיא מעירה הערה נפלאה על ענין השלימות והשלום האמיתי.

במדבר י"א:ה'

(ה) זָכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה אֲשֶׁר־נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הַקֶּאֱבֹטִים וְאֶת־הַחֲצִיר וְאֶת־הַבָּצְלִים וְאֶת־הַשּׁוּמִים:

רש"י על במדבר י"א:ה'

(א) אשר נאכל במצרים חנם. א"ת שְׁמִצְרַיִם נֹתְנִים לָהֶם דָּגִים חֲנָם, וְהֵלֵא כָּבֵד נֶאֱמַר "וְתִבֶן לֹא יִנָּתֵן לָכֶם" (שמות ה'), אם תִּבֶן לֹא הָיוּ נֹתְנִין לָהֶם חֲנָם, דָּגִים הָיוּ נֹתְנִין לָהֶם חֲנָם? וּמָהוּ אוֹמֵר חֲנָם, חֲנָם מִן הַמְּצוֹת (ספרי):

במדבר י"א:י'

(י) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ אִישׁ לְפִתַּח אָהֱלֹו וַיַּחֲרֹאֲף ה' מְאֹד וּבָעִינֵי מֹשֶׁה רָע:

רש"י על במדבר י"א:י'

(א) בכה למשפחתיו. מְשֻׁפָּחוֹת מְשֻׁפָּחוֹת נְאֻסָּפִים וּבֹכִים לְפָרְסָם תִּרְעַמְתָּן בְּגִלוֹי. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (יומא ע"ה) לְמִשְׁפַּחְתּוֹ, עַל עֶסְקֵי מְשֻׁפָּחוֹת — עַל עֲרִיּוֹת הַנְּאֻסָּרוֹת לָהֶם:

ספרי במדבר צ'

(א) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ. הִיא ר' נְהוּרִי אוֹמֵר: מִנִּין שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִצְטַעְרִים בְּשַׁעַת שֶׁאֵמַר לָהֶם לְפָרוֹשׁ מִן הָעֲרִיּוֹת? מִלְּמַד שֶׁהִיא אָדָם נוֹשֵׂא אֶת אַחֲוֹתָיו וְאֶת אֲבִיּוֹתָיו וְאֶת אֲחֵיהֶם שֶׁאֵמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְפָרוֹשׁ מִן הָעֲרִיּוֹת — הָיוּ מִצְטַעְרִים: בֹּכֶה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ. לְפִי שֶׁגָּבַה לְבָב

בחטא, נזדווגו משפחות משפחות – והוא אומר את הדברים ברבים: איש לפתח אהלו. מלמד שהיו ממתנינים למשה עד שיוצא מפתח בית המדרש, והם יושבים ומתרעמים: ויחר אף ה' מאוד ובעיני משה רע. כאן הקב"ה ממייך ומשה מגביה, אבל במעשה העגל הקב"ה מגביה ומשה ממייך:

במדבר יי:ל"ה-ל"ז

(לה) ז וַיְהִי בְּנִסְעַ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיַּפְצֹל אֶיְבֹיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ: (לו) וּבְנַחְתָּה יֹאמַר שׁוּבָה ה' רַבְבוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל: ז {פ}

רש"י על במדבר יי:ל"ה

(א) ויהי בנסע הארץ. עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו, ולמה נכתב כאן? כדי להפסיק בין פורענות לפורענות וכו', כדאיתא בכל פתבי הקדש (שבת קט"ו):

רמב"ן על במדבר יי:ל"ה

(א) ויהי בנסוע הארון עשה לו סימן מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו ולמה כתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות כדאיתא בכל כתבי הקדש (שבת קט"ז) לשון רש"י (רש"י על במדבר יי:ל"ה) ולא פירש לנו הרב מה הפורענות הזו שהוצרך להפסיק בה כי לא נזכר כאן בכתוב פורענות קודם ויהי בנסוע הארון ולשון הגמרא שם פורענות שנייה ויהי העם כמתאוננים (במדבר י"א:א) פורענות ראשונה דכתיב ויסעו מהר ה' (במדבר יי:ל"ג) ואמר רבי חנינא מלמד שסרו מאחרי ה' וכתב הרב בפירושו שם בתוך שלשת ימים למסעם התאוו תאוה האספסוף להתרעם על הבשר כדי למרוד בה' ואלו דברי תימה שהרי פורענות ויהי העם כמתאוננים כתובה ראשונה ושל תאוה שניה ושתייהן סמוכות אולי סבר הרב שנכתבו שלא

כסדרן רמז על הראשונה באמרו מהר ה' כי שמא מעת נסעם חשבו לעשות כן והפסיק וכתב את השניה ואחר כך חזר לראשונה ואין בזה טעם או ריח אבל ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצות וזהו ויסעו מהר ה' שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר ה' וזהו פורענות ראשונה והפסיק שלא יהיו שלש פורעניות סמוכות זו לזו ונמצאו מוחזקים בפורענות וקרא החטא פורענות אע"פ שלא אירע להם ממנו פורענות ושמא אלמלא חטאם זה היה מכניסם לארץ מיד:

ספרי על בהעלותך

ויאמר משה קומה ה, וכתוב אחד אומר על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כיצד יתקיימו שני כתובים הללו? למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שהיה מתהלך בדרך ונהג אוהבו עמו. כשהוא נוסע הוא אומר איני נוסע עד שיבוא אוהבי וכשהוא חונה הוא אומר איני חונה עד שיבוא אוהבי. נמצאת מקיים: ויאמר משה קומה ה', ומקיים על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו.

רש"י הירש על במדבר י:ל"ה

קריאת משה קומה ה' מלווה את הנעשה כבר כאילו עומד הוא להיעשות ויש בזה תגשמות של הכלל הנמסר לנו מפני רבן גמליאל בפרקי אבות עשה רצונו כרצונך

ספרי על בהעלותך

וכי יש שונאים לפני מי שאמר והיה העולם? אלא מגיד הכתוב שכל מי ששונא את ישראל כאילו שונא את המקום

במדבר ל"א:א-ג'

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) נָקִים נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאֶסֶף אֶל־עַמִּיךָ: (ג) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם לֵאמֹר הֲחִלְצוּ מֵאֲתַכֶּם אֲנָשִׁים לְצַבָּא וַיְהִי עַל־מִדְיָן לָתֵת נִקְמַת־ה' בְּמִדְיָן:

במדבר רבה כ"ב:ב'

(ב) נָקַם נְקָמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינִים אַחַר תְּאַסֵּף אֶל עַמּוֹ (במדבר לא, ב), הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר: נְקָמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּמָשָׁה אָמַר: נְקָמַת ה' בְּמִדְיָן, אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לָהֶם אֵינּוּ אֶלָּא דִּיקוּ שְׁלָכֶם, שְׁגָרְמוּ לִי לְהַזִּיק אֶתְכֶם, אָמַר מָשָׁה רַבּוֹן הָעוֹלָמִים, אִם הָיִינוּ עֲרָלִים, אוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אוּ כּוֹפְרֵי מִצְוֹת, לֹא הָיוּ שׁוֹנְאֵין אוֹתָנוּ וְאֵינָן רוֹדְפִין אַחֲרֵינוּ אֶלָּא בְּשִׁבִיל תּוֹרָה וּמִצְוֹת שְׁנַתֵּת לָנוּ, הֲלָכָה הַנִּקְמָה שְׁלָךְ לְתַת נְקָמַת ה' בְּמִדְיָן.

דעת זקנים על במדבר י"ל"ו

(א) **ובנחה יאמר וגו'.** כשהיה הענן שוכן על המשכן היה אומר יהי רצון שישבו כל האלפים והרבבות של ישראל במקומם במספרם ולא יחסר מהן איש ושובה כמו השיבה ודומה לו ושב ה' את שבותך:

ספורנו על במדבר י"ל"ו

(א) **שובה.** תהי מנוחתך פה עמנו, כענין זאת מנוחתי עדי עד ואף על פי שתגלה שכינתך לפני ישראל לגרש את אויביהם תהי מנוחת שכינתך בתוכנו: